

Kuulemmeko mitä potilas sanoo

Yleislääkäripäivät 23.11. 2017

Mikael Leiman

Emeritusprofessori

Laudito Oy

Taustaa

- Lyhyet ohjaus- ja psykoterapiainterventiot perustuvat asiakkaan kanssa tuotettuun tapauskuvaukseen
 - Mieluiten jo ensimmäisen käynnin lopulla, viimeistään 3. käynnillä
 - Kuvaus suhteuttaa alkuongelman asiakkaan toimijuuden edellytyksiin ja esteisiin
 - Kuvaus muotoillaan asiakaslähtöisesti niin, ettei sen sisältö ylitä asiakkaan sietokykyä ja pysyy hänen toimijuutensa rajojen sisäpuolella
- Menettelyä sovellettiin Guy'sin sairaalassa Etelä-Lontoossa 1980-luvulla 10-12 käynnin lyhyessä psykoterapeuttisessa interventiossa
 - Kehitystyö Suomessa alkoi 1986
 - Intervention nimeksi vakiintui kognitiivis-analyttinen terapia (KAT)

Nopean formuloinnin vaikeus

- 1990-luvun alkupuolen KAT-koulutuksissa opiskelijoiden toistuva kysymys oli, kuinka on mahdollista tehdä päätelmiä potilaan ongelmia ylläpitävistä toimintatavoista vain kuuntelemalla häntä
 - Potilas on vain osittain perillä toimintatavoistaan
 - Psyykkiset toiminnat eivät näy ulkopuoliselle
- Ongelma kiteytyi kysymykseksi, kuinka toiminnan psyykinen ohjaus heijastuu ihmisen ilmaisussa, jota vuorovaikutustilanne rajaa ja säätelee
 - Alkoi kahdenkymmenen vuoden tutkimus- ja kehittämistyö jonka tuloksia tarkastelen seuraavassa

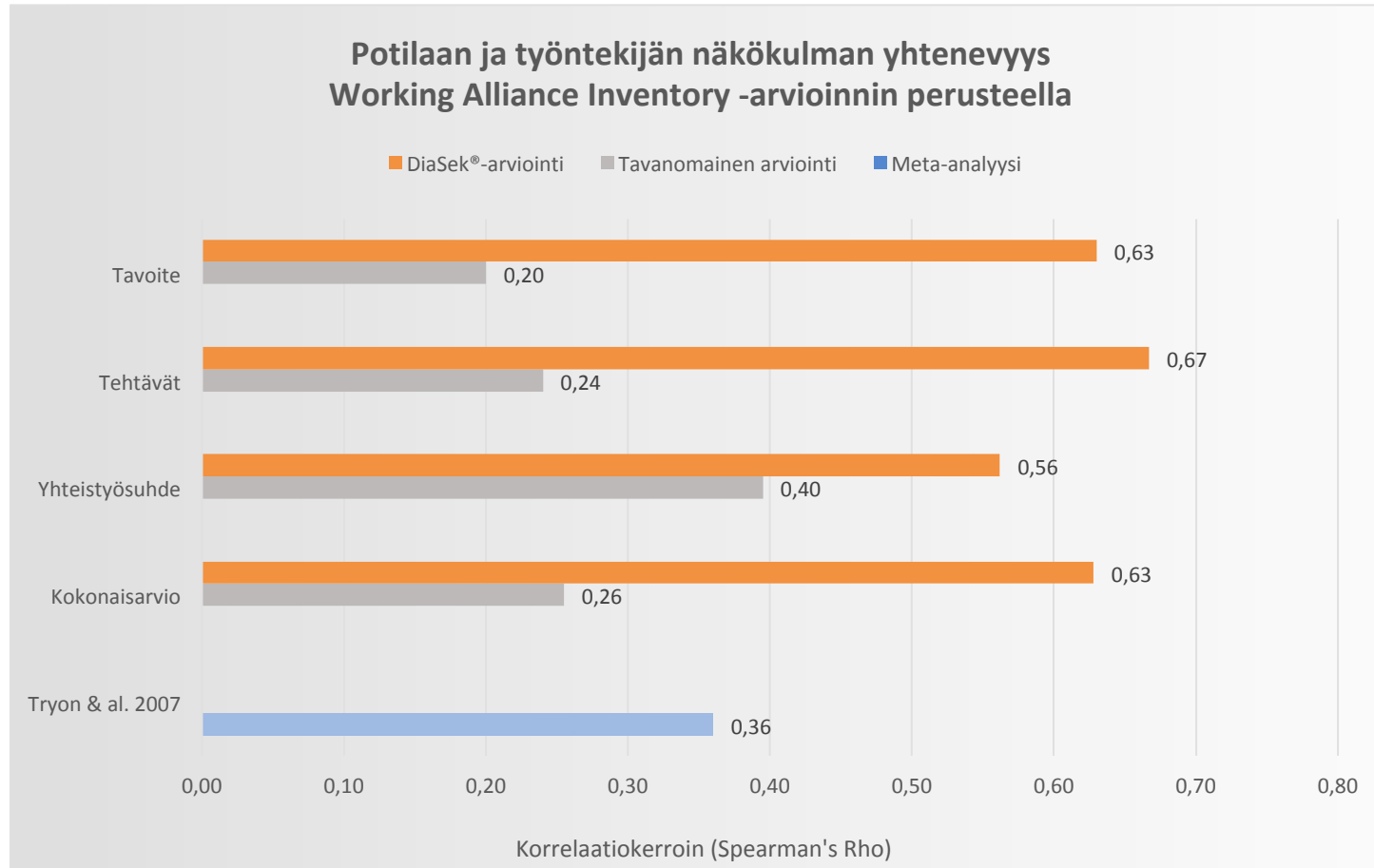
DiaSek® - kuuntelutaidon työkalu

- DiaSek® on menetelmä, jonka avulla työntekijä voi kuunnella ja havainnoida asiakkaan ilmaisua vapaasti etenevässä vuorovaikutuksessa
- Se ei edellytä tuekseen mitään ulkoisia välineitä, kuten kyselylomakkeita tai haastattelurunkoja
- Se antaa työntekijälle mahdollisuuden tunnistaa asiakkaan ilmaisussa hänelle tunnusomaisia toiminnan ja suhtautumisen tapoja jo ensimmäisen tapaamisen ja sen ensimmäisten hetkien kuluessa
- Menetelmän avulla voidaan yhdessä asiakkaan kanssa tuottaa yksilöllinen tapauskuvaus hänen toimijuutensa edellytyksistä ja esteistä

DiaSek[®] on asiakasystävällinen

- Päijät-Hämeen keskussairaalan psykiatrian poliklinikalla Lahdessa toteutettiin vuosina 2015-2016 satunnaistettu kliininen koe, jossa DiaSek[®] arviointimenetelmää verrattiin potilaan tavanomaiseen psykiatriseen alkuarviointiin.
- Kumpaankin ryhmään satunnaistettiin 40 potilasta.
- Lähde: *Savander, E. & Hintikka, J. (2017) Implementation of dialogical sequence analysis for assessment of patients in a community mental health center. A pilot study (arvioitavana).*
- Arviointijakson ajallinen kesto oli DiaSek -ryhmässä keskimäärin 59 päivää, tavanomaisen arvioinnin ryhmässä 90 päivää.
- Asiakaskäyntien keskimääräinen lukumäärä oli DiaSek -ryhmässä 4,4. Tavanomaisen arvioinnin ryhmässä käyntejä oli keskimäärin 5,8.
- Asiakkaalta kuluva aika oli DiaSek -ryhmässä 4 tuntia 50 minuuttia, tavanomaisen arvioinnin ryhmässä 5 tuntia 50 minuuttia.
- Työntekijöiden arviointiin käyttämä aika oli jokseenkin yhtä pitkä, keskimäärin 7,5 tuntia.

Työntekijä tavoittaa potilaan näkökulman



Työntekijöiden ja potilaiden näkemystä yhteistyösuhteesta tutkittiin Working Alliance Inventory –mittarin avulla. Näkemysten yhtenevyys ilmaistaan korrelaatio-kertoimella.

Tryon & al. (2007) meta-analyysissä 32 tutkimuksen (n=2 331) keskimääräinen kongruenssi oli 0,36.

Keskeiset käyttökohteet sote-palveluissa

- Diasek® on sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisen työkalu, joka sopii erityisesti moniongelmaisten asiakkaiden ongelmakentän ja toimijuuden hahmottamiseen
- Ensisijaisia käyttökohteita sote-palveluissa ovat
 - toimivan yhteistyösuhteen edellytysten rakentaminen
 - yksilöllisesti räätälöidyn hoidon ja kuntoutuksen suunnittelu
 - asiakassuunnitelman tuottaminen yhdessä asiakkaan kanssa ja palveluohjaus
 - asiakaskohtaisten palvelutavoitteiden määrittäminen
 - hoito- tai kuntoutusjakson yksilöllisen tuloksellisuuden arviointi
- Asiakaskohtainen tuloksellisuuden seuranta on palvelutuottajille välttämätön laadunhallinnan strategia uudistetussa sote-palvelujen toimintaympäristössä

DiaSek-haastattelu

- Nojautuu kokonaisuudessaan asiakkaan näkökulmaan
 - Asiakkaan tavat hahmottaa omaa toimintaansa ja sen ongelmia
 - Suhtautuminen alkuongelmaan ja sen edellyttämiin toimenpiteisiin
 - Asennoituminen itseensä ja mielensä liikkeisiin
 - Tavat asettua vuorovaikutukseen
- Haastattelu etenee vapaasti asiakkaan itsehavainnoinnin kannattelemana ja sen tuottamien temaattisten sisältöjen puitteissa
 - Työntekijä soveltaa menetelmän käsitteellisiä työkaluja
- Työntekijä pysyy asiakkaan lähikehityksen vyöhykkeellä
 - Pitäytyminen sisällöissä, joiden havainnointi on asiakkaalle sillä hetkellä mahdollista ja siedettävää
- Työntekijä auttaa asiakasta tunnistamaan suhtautumistaan kohteisiin kuvaamalla viittauskohteiden yhteyksiä sitä mukaa kun hän niitä havainnoi

Alustavaa formulointia Tuulan tapauksesta

- Alkuongelma: vuosia kestänyt lamaannuttava väsymys
- Suhde oireeseen on alistuva ja jokseenkin toivoton
- Auttamisyritykset ovat potilaan kokemuksessa ”avuttomia”
- Toimijuuden ongelma on kokemus väsymyksestä ikään kuin minuuden ulkopuolisena voimana
- Hän toivoo, että hän pääsisi siitä eroon. Vaikka ymmärrettävä toive, se estää potilasta pitämästä huolta itsestään niissä rajoissa, jotka oire asettaa

Käsitteet työvälineinä

- Vapaasti etenevän vuorovaikutuksen ”säännöt” kiteytyvät käsitteissä, joiden avulla ammattilainen voi suunnata havainnointiaan ja ajatteluaan
- Tarvitaan kahdenlaisia käsitteitä
 - Ihmisen ulkoisen toiminnan ja sen psyykkisen ohjauksen rakennetta ja dynamiikkaa koskeva käsitteistö
 - Ilmaisun rakentumista ja ajallista etenemistä koskeva käsitteistö
- Käsitteiden on tavoitettava jatkuvasti liikkeessä olevien ilmiöiden keskinäiset yhteydet ja suhteet
- Käsitteiden hyvä omaksuminen muuttaa ammattilaisen havainnointia ja ajattelua niin, että hän on vapaa toimimaan vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa tämän senhetkisten edellytysten puitteissa

Etenevän vuorovaikutuksen rakenne



- Kuinka luoda jäsennystä ihmisen toimintojen ja ilmaisen loputtomaan vaihteluun?
- Miten havainnoida prosessia, jossa on itse osallisena ja jonka liikettä ei ole mahdollista pysäyttää?

Magnus Carlsenin ja Alexander Morozevichin shakkiottelu v. 2012

Vuorovaikutuspeli

- Peli, jossa pelaajan tehtävänä on auttaa vastapelaajaa tuomaan pelilaudalle mahdollisimman monta pelinappulaa, mahdollisimman lyhyessä ajassa ja mahdollisimman vähin siirroin
 - Vastapelaaja voittaa, mitä vähemmän aikaa hän on kuluttanut
 - Pelaaja voittaa, mitä vähemmällä siirroilla hän on saanut kaikki vastapelaajan nappulat laudalle
- Pelaaja tekee ensimmäisen siirron, mutta hän ei tunne vastapelaajan sääntöjä
 - Hänen on pääteltävä vastapelaajan säännöt havainnoimalla kuinka tämä vastaa hänen siirtoihinsa

Toiminnan käsite

- Kaikella toiminnalla on kohde – toiminta on kohteellista
 - Esineelliset, instrumentaaliset toiminnat
 - Kommunikaatio ja sosiaalinen vuorovaikutus
 - Psyykkiset toiminnat
- Toiminta on välittyntä
 - Työkalut välittävät esineellistä toimintaa
 - Merkit (kieli, eleet, kuvasymbolit, jne.) välittävät kommunikointia ja psyykkisiä toimintoja
- Toimijan ja kohteen yhteys on vastavuoroista
 - Toimijan ja kohteen vastavuoroiset voimat säätelevät toimijan etenemisen mahdollisuuksia ja toiminnan kulkua

Mitä tiedämme Jäämies Ötzistä

- Ötzi on elänyt noin 45-vuotiaaksi. Aikalaisiinsa verrattuna Ötzi oli pitkä ja iäkäs. Hänen on ikänsä ansiosta arveltu olleen korkea-arvoinen henkilö, jopa heimonsa päällikkö. Tätä tulkintaa tukee Ötzin kantama kallisarvoinen kuparikirves. Sellainen oli hyvin harvinainen väline.
- Ötzin kehossa on selviä rappeutumisen merkkejä: nivelet ovat kuluneita, valtimot kovettuneita. Hänen hampaansa ovat myös kuluneet, ja niissä on jälkiä ientulehduksesta.
- Ötzin ruumis kantaa elinaikana saatujen vammojen merkkejä: hyvin parantuneet nenäluun ja kylkiluiden murtumat. Pikkuvarpaassa näyttää olevan paleltumavammaan viittaava muutos.

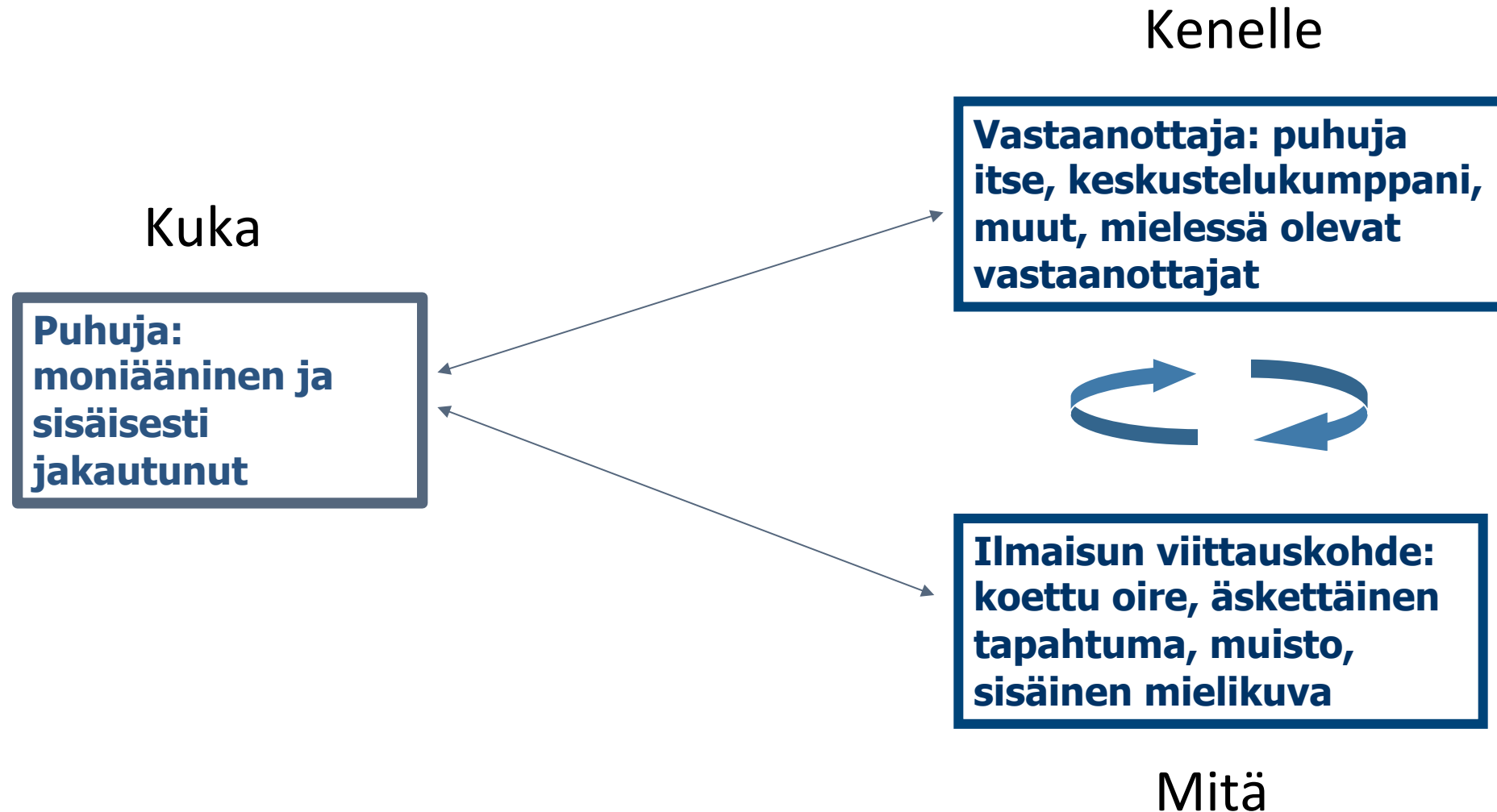


South Tyrol Museum of Archaeology

Mikä on merkki?

- Merkki on kohtaamisen jälki: merkki on toimijan ja kohteen vastavuoroisen yhteyden tuotos
- Merkillä on aina jokin aineellinen asu, joka viittaa merkin synty tapahtumaan ja -tapaan
- Merkki on viittaussuhteiden kiteytymä
- *Merkki on kohdeviitteiden ja suhdeviitteiden ykseys:* merkki viittaa kohteeseen, mutta sisältää aina myös viitteitä toimijan ja kohteen välisestä vastavuoroisesta yhteydestä

Ilmaisu on merkkien välittämää toimintaa



Ilmaisun havainnoinnin yksikkö

- **Mitä** voi sanoa ja **kuinka** sen sanoo riippuvat samanaikaisesti ilmaisun **vastaanottajasta** ja sen **viittauskohteesta** (mitä on sanomassa)
 - Puhujan suhtautuminen ilmaisunsa viittauskohteeseen on yhteydessä siihen kenelle hän osoittaa sanansa – tai ketä hän olettaa puhuttelevansa
- Ilmaisun viittauskohteet muodostavat ajallisesti etenevän ja täydentyvän kudelman
- Havainnoidessaan asiakkaan ilmaisua ammattilainen kiinnittää huomionsa sekä kohteisiin että asiakkaan suhtautumiseen
 - Suhde kohteeseen ilmenee ennen muuta ilmaisun tunnesävyissä, puheen prosodiassa, ilmeissä ja eleissä

Potilas ennakoi lääkärin suhtautumisen

- L: -> Ootte aikaisemmin käyny [kuitenki,]
- P: [Aikaisemm]in oon käyny [kyllä,]
- L: [Joo::,]
- L: .hh Onko se nyt jäämässä tältä talvelta.
- P: (0.4) No ei saisi. (0.6) Ei saisi kyllä tohon uimahalliinkin täytys mennä,
- L: Nii:, (.) =>.h Ku ajat[telee että on noi monessa nivelessä
- P: [Nii,
- L: => kuitenkin kulumaa ja näitä vaivoja ni => ehkä se olis sitte järkevää kuitenkin,
- P: (0,4) °Nii

Lähde: Peräkylä, Sorjonen, Tammi, Raevaara & Haakana: Potilaan elämäntavoista keskusteleminen.
Sorjonen, Peräkylä & Eskola (toim): Keskustelu lääkärin vastaanotolla, s. 177. Vastapaino, 2001.

Potilas suhtautuu hoitoon ja kuntoutukseen

- Auttaminen on yhteistyötä
- Potilaan toimijuuden edellytyksiä säätelevät
 - Suhtautuminen itseen
 - Asennoituminen lääkäriin ja hoitavan työryhmän jäseniin
 - Suhtautuminen vaivaan
 - Luottamus hoitoon ja sen tuloksellisuuteen
 - Aiemmat kokemukset hoidetuksi tulemisesta ja sen tuloksista

Sidonnaisuuteni

- Laudito Oy:n toimitusjohtaja vuodesta 2009-
- www.laudito.fi